

УДК 94 [070.11], 1930”

**НАУКОВІ ЗБІРНИКИ КИЇВСЬКОГО
ІНДУСТРІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ 1930-х рр.:
СТРУКТУРА, АНАЛІЗ ЗМІСТУ**

Представлено джерелознавчу характеристику наукових збірників Київського індустріального інституту 1930-х рр. Висвітлюються соціально-економічні і політичні умови, на тлі яких видавалися збірники, аналізуються структура та змістовне наповнення випусків видання. Обґрунтовано зведення, порівняно з 1920-ми роками, рівня інформаційної насиченості наукового видання.

Представлена источниковедческая характеристика научных сборников Киевского индустриального института 1930-х гг. Освещаются социально-экономические и политические условия, на фоне которых издавались сборники, анализируются структура и содержательное наполнение выпусков издания. Обосновывается снижение, в сравнении с 1920-ми годами, уровня информационной насыщенности научного издания.

Represented source's characteristic of the Kyiv's Industrial Institute scientific collections for the 1930-s. Highlighted social-economic and political background of that period, structure and contents this edition. In the article substantiated lowering of the information level this issue comparing to the ones of the 20-s years.

Ключові слова: УСРР, Київський індустріальний інститут, журнальна періодика, освіта, наука.

1930-ті рр. в історії радянської України а, отже, Київського політехнічного інституту посідають особливе, доволі суперечливе місце. Розгорнута наприкінці 1920-х рр. радянським керівництвом на чолі з Й.Сталіним “революція згори” об’єктивно позначилась прискоренням темпів промислового розвитку країни. Це не могло не створити, до певної міри, сприятливий ґрунт для розвитку системи вищої технічної школи, у тому числі для КПІ. Побіжний огляд короткої хронології дає уявлення про поступальний розвиток, розширення навчальних можливостей інституту в цей

період: 1931 рік – на базі колишніх авіаційних майстерень постав Авіаційний факультет, 1934 рік – Київський політехнічний було реорганізовано в Київський індустріальний інститут (його основою стали Енергетичний, Машинобудівельний та Хіміко-технологічний інститути), організовано Радіотехнічний факультет, почалося створення Загально-технічного факультету; 1938 рік – на базі Механічного факультету був створений Механіко-машинобудівний факультет, були також створені факультети Хімічного машинобудування, Теплотехнічний. Слід зважати і на те, що на базі Київського політехнічного у 1930-ті роки було розгорнуто цілу мережу нових навчальних закладів: у 1930 р. – Харківський автотодорожний інститут, Київський технологічний інститут легкої промисловості, Київський інженерно-будівельний інститут, у 1933 р. – Київський авіаційний інститут, 1938 р. – Харківський текстильний інститут тощо [1].

Але не можна не враховувати й того, що успіхи стрімкого індустріального розвитку СРСР у передвоєнні роки супроводжувались нещадним тиском на пересічних радянських людей – насамперед на селянство, якому, за висловом Й.Сталіна, належало сплачувати державі своєрідну “данину”. Сплата такої “данини” у вигляді визисків хліба, іншого продовольства, а також прискорене створення колгоспів призвели до трагедії – голоду у багатьох регіонах СРСР, а в УСРР – до голодомору, жертвами якого стали 3,5 млн. людей [2]. Друга половина 1930-х також пройшла під знаком розквіту культу особи Сталіна і перманентних репресій проти “ворогів народу”. У лещатах “Великого терору” опинились сотні тисяч людей, у тому числі представники науково-технічної інтелігенції, викладачі вищої школи. Ці трагічні події не обійшли стороною також і КПІ, його професорсько-викладацький і студентський склад.

Протягом 1930-х рр. система засобів масової інформації Київського політехнічного інституту зазнавала постійних реорганізацій. Зокрема, популярна у 1920-ті рр. газета “К.П.І” видавалась іще у 1930 р., проте у 1931 р. замість неї стала виходити газета “За червоні кадри”. Ця газета видавалася до 1934 р. Після реорганізації Київського політехнічного інституту в Київський індустріальний інститут вона припинила своє існування. Натомість почала видаватися газета “Пролетарський студент”, яка, у свою чергу, в 1936 р. була перейменована в газету “Радянський студент”. Загальноінститутський статус з 1935 р. отримала й створена 1934 р. на Хімічному факультеті гумористична газета “Промывалка”. Наприкінці 1930-х рр.

також виходили газети на окремих факультетах – “Молния” (Радіофакультет), “Бегемот” (Електротехнічний факультет), “Шлако-сниматель” (Теплотехнічний факультет), “Індикатор” (Хімічний факультет) та ін.[3] Реорганізації торкнулися і наукової періодики інституту. У 1930 р. побачив світ черговий випуск наукового збірника “Вісти Київського політехнічного інституту”, які регулярно виходили з 1926 р. Однак на цьому видання “Вістей” припинилось. У наступні п’ять років наукові збірники, судячи по всьому, взагалі не видавались. Відновлено їх випуск було лише в 1935 р., проте вже під назвою “Сборника научно-исследовательских работ”. До 1939 року побачили світ дев’ять випусків цього наукового видання – кожен з них мав свої особливості. Відзначимо, що на відміну від “Вістей” усі статті в “Сборниках” були написані російською мовою.

Хоча у 1930-ті роки періодичні видання Київського політехнічного інституту, так само як і радянська газетна періодика в цілому, суттєво втратили свою інформативність і набули більш виразне політико-ідеологічне звучання, вони усе ще відбивали певні сторони життя інституту – насамперед наукового. Мета даної статті – висвітлити умови видання та проаналізувати структуру, змістовне наповнення наукових збірників Київського індустріального інституту цього неоднозначного історичного періоду.

У 1930 р., як зазначалося вище, побачив світ перший випуск наукового збірника “Вісти Київського політехнічного інституту” [4]. Цей збірник, як і попередні, друкувався у видавництві Каси взаємодопомоги студентів КПІ. Його наклад був 600 примірників, а обсяг – 8,5 др. аркушів. Збірник містив статті десяти авторів, у тому числі професорів С.О.Саніса, Б.А.Шведова, М.Кравчука, М.Х.Орлова, П.Г.Куліковського, М.В.Терпугова. Усі статті були написані українською мовою.

Серед інших заслуговує на увагу стаття О.Лазаревського “Випробування способу шліфування для мікро здійснення безпосередньо на мостах”[5]. Передмову до неї написав Є.Патон, який у доступній формі роз’яснив читачеві складності, що виникали перед науковцями до винаходу, представленого Лазаревським. Ішлося про те, що для вивчення дефектів і пошкоджень старих мостів, зумовлених зношуванням металу, традиційно використовувалися лабораторні методи дослідження. Але для цього доводилось вирізати зразки заліза з мосту. Безперечною хибю цього метода, за визнанням Патона, було те, що потрібні зразки заліза доводилось вирізувати лише з експлуатованих (зношених) частин мосту, тож науковці не

мали можливість досліджувати найцікавіші для них зразки найбільш витривалих місць металу. Натомість Київське Мостодослідницьке бюро НТК НКШ розробило більш вдалий метод дослідження заліза старих мостів, заснований на тому, що всю роботу, яку до цього часу проводили в лабораторії, було перенесено безпосередньо на міст. Досягти цього вдалося за допомогою сконструйованого в Київському Бюро універсального приладу, спосіб роботи з яким і представив на сторінках “Вістей” Лазаревський. Матеріал доповнювався цікавими фотографіями, що демонстрували роботу приладу.

Звернемо також увагу на статтю М.Сафронєєва “Питання про міжнародний алфавет”[6]. Аналізуючи історію запровадження в 1709 р. Петром I в Росії “гражданского” шрифту, науковець, зокрема, обстоював думку про те, що Петровська реформа залишила в російському алфавіті “баласт непотрібних і недоладних літер”, якими були названі Ж, Ч, Ш, Щ, Б, Ц та ін. “Для російської літератури й для російської політичної та громадської думки, – писав автор, – цей алфавет обернувся в кайдани”. Численними недоліками, на думку Сафронєєва, були позначені й алфавіти багатьох народів інших країн.

Подолати недоліки й культурну ізолюваність автор пропонував за допомогою вироблення “культурною людністю” однієї “все людної мови”. Автор пропонував перейти до латинського алфавіту, застосування латинської транскрипції. “Багато мов і різниця транскрипції, – наполягав Сафронєєв, – гальмує й затримує культурні зносини. Досягнення наукової думки, особливо в галузі техніки та медицини, щоб бути в загальному користуванні, вимагають багато часу. Нова Ленінова наука, науковий соціалізм в формі комунізму і ленінізму, дасть, завдяки єдиній транскрипції, ясні, точні, до очевидності прості й зрозумілі відповіді і гасла. Для свідомості широких народних мас відкриваються яскраві й реальні перспективи нового життя, нових шляхів, що ведуть людність не чудесним шляхом, а шляхом колективної праці й творчості до кращого майбутнього”[7].

Після перерви, що, як зазначалося вище, тривала п’ять років, в інституті відновилось видання наукового збірника. Тепер він мав назву “Сборник научно-исследовательских работ”. Випуск 1 “Сборника” був переданий у набір 20 листопада 1934 р., і вже 28 грудня був підписаний до друку. Така поспішність очевидно пояснювалась тим, що видання присвячувалось УІ з’їзду Рад СРСР, робота якого планувалась на кінець січня 1935 р.[8] Готувався до друку збірник у Києві видавництвом Наркомату постачання УСРР, а друкувався у

2-й Інтернаціональній типографії, що розташовувалась за адресою Червона площа, 2-а. Тверда кольорова обкладинка, численні схеми, фотографічний матеріал – усе це свідчило про гарне поліграфічне виконання видання. Спеціальна позначка вказувала на те, що його належало поширювати серед читачів безкоштовно. Збірник вийшов накладом 1 тис. примірників. Його відповідальним редактором був Федченко, технічним – Котова, коректором – Козловська. Звернемо увагу також і на те, що серед інших вихідних даних на “Збірнику” було зазначено: “Затверджено уповноваженим Головліту № 7044”. Це означало, що збірник перед друком ретельно вивчався цензором. Як це не дивно, ретельно перевірений збірник виявився не без технічних помилок: зокрема, одна з надрукованих в ньому статей значиться зі с.30, на справді ж вона починалася зі с.34.

Утім, ця технічна помилка – досить не характерна для періодичних видань кінця 1930-х рр. – була дрібною, зважаючи на вміщення на початку збірника іншої статті, яку вже кілька років після видання збірника було визнано крамольною. Про це можна судити, переглянувши примірник “Сборника”, який нині зберігається у фондах науково-технічної бібліотеки НТУУ “КПІ” (№ за каталогом 10016 ф). Тут можна побачити виразні прикмети тогочасного цензурування – навмисно вирізані сторінки одного з дописів та замаране чорнилами ім’я одного з авторів. Ідеться про статтю Н.Ф.Єфімова “КП до УП з’їзду рад СРСР”, яка від початку відкривала “Збірник” і була розміщена на сторінках 3 – 6. Вочевидь у 1935 р., коли збірник готувався до видання, згаданий вище автор ще рахувався лояльним радянським громадянином, проте за кілька років він був “викритий” як “ворог народу” і репресований. Оскільки спец органи фізично були не в змозі вилучити з фондів усіх бібліотек всю літературу, де були написані або ж просто згадувались “вороги”, давалися вказівки на місця самим бібліотекарям щодо вилучення із збірок тих чи інших статей, а також закреслення чорнилами авторів. Загалом у “Збірнику” 1935 р. були опубліковані 10 статей восьми авторів, у тому числі професора П.В.Окулова, доцентів В.Г.Холмського, інженерів М.М.Морозова, В.Г.Мацевитого, А.Д.Нестеренка та ін. Серед інших звернемо увагу на статті інженера М.Морозова, присвячені випробуванню першої партії радянських статистичних конденсаторів, а також опису захисного костюму для дослідницьких робіт при високій напрузі.

Підготовка й друк другого випуску “Сборника” затягнулися до 1937 року [9]. За незрозумілими обставинами у 1936 р. побачив світ третій

випуск “Сборника” (переданий у набір 25 березня 1936 р., підписаний до друку 23 червня того ж року). Цей збірник готувався до друку Державним науково-технічним видавництвом України і друкувався у Києві, в типографії Державного науково-технічного видавництва, що розташовувалась на вул. Воровського, 42. Відповідальним редактором видання був Ф.Марковський, літературним редактором – А.Левін, технічне оформлення забезпечив Я.Фонін, коректорську роботу – Е.М.Інфімовський. Затвердив випуск до друку “уповноважений Головліту № 1193”. На відміну від попереднього випуску, нове видання мало солідний наклад – 2 000 примірників. За погодженням із замовником була встановлена й роздрібна ціна на “Сборник” – 4 руб. Збірник був тематичний, опубліковані в ньому статті були присвячені актуальним проблемам машинобудування. “Така спеціалізація номерів збірника, на нашу думку, – зазначалося в редакційній статті, – повинна до певної міри полегшити використання матеріалів збірника для осіб, які бажають приділити найбільшу увагу тій чи іншій проблематиці, відповідно до їх спеціальності”[10]. Було опубліковано 13 статей, 14 авторів – переважно професорсько-викладацького складу Механічного факультету КП.

23 серпня 1936 р. було передано, а 10 січня 1937 р. підписано до друку четвертий випуск “Сборника” [11] – так само тематичний. Цього разу друкувались наукові статті з тих чи інших проблем хімії і хімічної промисловості – загалом 9 статей авторів, серед яких були переважно представники професорсько-викладацького складу Хіміко-технологічного факультету КП. Власне, ряд наукових публікацій являли собою не статті, а завершені монографічні дослідження. У цьому контексті слід звернути увагу, наприклад, на працю професора Н.Н.Орлова “О катализе в области органического синтеза”[12] або ж доцента В.А.Кузьміна “Изучение процесса хлорирования спирта с целью получения хлорала”[13]. Серед інших авторів випуску були А.П.Петров, І.Г.Марков, Н.А.Тананаєв, А.М.Шаповаленко, Х.Н.Починок, А.К.Бабко та ін.

Збірник готувався до друку Державним науково-технічним видавництвом України, друкувався у тій самій типографії, що і попередній. Його відповідальним редактором став К.І.Марченко, літературним редактором – А.Д.Шияненко, технічне оформлення здійснив І.П.Коробко, коректорські роботи Е.М.Інфімовський. Не обійшлося без втручання Головліту: збірник затвердив до друку “уповноважений № 2936”. Наклад збірника теж був значним – 2000 примірників.

Підготовка до друку шостого випуску “Сборника” забрала певний час. Він був переданий у набір 29 жовтня 1937 р., проте підписаний до друку лише 2 січня 1938 р. (затверджений уповноваженим Головліту № 6613)[14]. Цього разу журнал друкувався у Київській типографії, розташованій по адресу Хрещатик, 42. Зменшився наклад видання – до 1500 примірників, проте зросла його ціна, котра за узгодженням із замовником тепер становила 6 руб. 50 коп. Відповідальним редактором цього випуску став інженер Н.Ф.Шпилько – ректор КП, літературну редакцію здійснила Б.М.Березнева, технічну – І.П.Коробко, коректорську – А.І.Драгоманова. В збірнику було вміщено 16 статей десяти авторів. Ряд авторів опублікували одночасно кілька статей. Наприклад, збірник відкривали три статті професора А.Д.Нестеренка (“Методы испытания измерительных трансформаторов”; “Поверка точных трансформаторов тока”; Компенсационные аппараты переменного тока”), дві статті опублікував професор І.І.Гребень (“Влияние защитного сопротивления на процесс грубой синхронизации”; “Экспериментальное исследование грубой синхронизации”), дві статті опублікував доцент С.І.Тетельбаум (“Высокочастотный киловольтмер с индикатором тлеющего разряда”; “Модуляция с постоянным коэффициентом глубины модуляции и повышенным к.п.д. ”), те ж інженер Д.П. Костенко (“Возможные упрощения в расчетах динамической устойчивости параллельной работы простых электрических систем”, “Определение предельного времени выключения поврежденного участка при углах расхождения больше 90 градусов). В числі інших авторів були І.Д.Горбачевський, А.П.Соколов, П.В.Окулов, доценти В.О.Зморович, В.Г.Холмський, В.А.Гай, Н.Ф.Воленер.

Звернемо увагу на те, що наприкінці 1930-х рр., зокрема у період 1937 – 1939 рр., набула особливого поширення практика публікації одним автором кількох наукових статей в одному збірнику. Навряд чи можна уявити, що в такому авторитетному інституті, яким був Київський індустріальний, потенційно бракувало дослідницьких сил, здатних заповнити своїми публікаціями збірник, який виходив хоч і стабільно, проте все ж рідко – раз на рік. Тож, можна зробити припущення, що це було пов’язано з репресіями, які охопили професорсько-викладацький склад інституту в цей період. У шостому випуску “Сборника” було опубліковано 15 статей десяти авторів [15]. Цього разу найбільше (чотири статті!) було опубліковано доцентом Ф.П.Чередниченко (“Упругая устойчивость прямоугольных пластинок”; “Определение числа свободных колебаний колен-

чатых валов”; “Приближенный метод определения основной частоты собственных колебаний двухопорной балки”; “Аналитическое определение перегибов валов постоянного и переменного сечения”), дві статті було надано можливість надрукувати інженерові Голян-Никольському (“К вопросу об определении класса точности скольжения по зазору”; “К определению абсолютной вязкости смазочных материалов”). В числі інших дописувачів були професор В.Ф.Шульц, доценти Е.Радзимовський, А.К.Беклемишев, О.Б.Віткуп, Манасевич, З.Д.Христинич, інженер І.П.Трочун, аспірант Ю.А.Прейс.

Можливо з вищезазначеною політичною обставиною було пов'язано й те, що на підготовку збірника до видання витрачалося більше часу, ніж зазвичай. Шостий випуск був переданий у набір 31 жовтня 1937 р., однак підписаний трьома місяцями пізніше – 23 січня 1938 р. (затверджений уповноваженим Головліту № 4699). Відповідальним редактором випуску був, як і раніше, інженер Н.Ф.Шпилько, літературним – О.М.Коган, технічним – І.П.Коробко; коректорську роботу забезпечили С.Г.Власова і С.М.Супрун. Наклад збірника, як і попередній випуск, становив 1500 примірників, а ось ціна його знову дещо зросла, сягнувши 5 руб.

У 1938 році побачив світ також і сьомий випуск “Сборника”, матеріали якого були цілком присвячені проблемам хімії і хімічної промисловості (відповідальний редактор – В.Л.Уласик; затверджено уповноваженим Головліту № 500 [16]). У цьому випуску ситуація з авторським складом була подібною. 9 представлених в збірнику інформаційних матеріалів репрезентували 12 авторів. Солідний обсяг мало дослідження доцента Лабораторії проміжних продуктів і органічних фарбників доцента Л.С.Солодаря “Электрическое восстановление ароматических нитросоединений” [17]. Дві публікації випуску мали по три автори (Г.А.Панченко, В.І.Покасовський, Н.О.Шуб “Методика определения фосфора в углях”; Е.А.Галабуцкая, Н.Герасимова, Р.Говорова “Определение тепла дегидрации советских глины”), серед інших авторів – А.К.Бабко, А.Животковський, Б.Неклевич та ін.

Доволі плідним на видавничу діяльність виявився 1939 рік. Цього року побачили світ одразу два випуски “Сборника” – восьмий (відповідальний редактор А.П.Сукачев, літературний – І.Б.Гордон, технічний – В.Б.Бачинська, коректор – В.Кемарська; переданий в набір 9 жовтня 1938 р., підписаний до друку 8 квітня 1939 р.; затверджений уповноваженим облліта № С.6550 [18]), а також дев'ятий (передано в набір 14 листопада 1938 р., підписано до

друку 22 березня 1939 р.; відповідальний редактор Н.Ф.Шпилько; літредактор – В.Б.Зисельман, технічний – А.Р.Будник, коректор – З.В.Пухкаленко; затверджено уповноваженим облліта № С.6546 [19]). Наклад збірника дещо знизився (до 1 тис. примірників), впала також його роздрібна ціна для споживача (до 4 руб. 50 коп.). У восьмому випуску було надруковано 17 статей чотирнадцяти авторів, у тому числі професорів І.Д.Горбачевського, Г.Н.Губарева, І.Т.Швеця, М.А.Кічігіна та ін. Дев'ятий випуск містив 8 статей дев'яти авторів, серед них – професор В.Е.Васильєв і інженер В.І.Трофименко, професори Г.І.Сухомел, А.А.Дашкієв, доцент Ф.П.Чередниченко, інженери І.П.Трочун, Я.І.Бовсуновський, Г.А.Прейс, В.Г.Баранов.

Новацією у 1939 році стало видання науково-дослідницьким відділом Київського індустріального інституту “Науково-інформаційного бюлетеню”. Усього протягом року побачило світ чотири випуски бюлетеню. Характеристиці стану наукової роботи в інституті було присвячено перший випуск “Науково-інформаційного бюлетеню” за 1940 рік (редактор – І.Д.Файнерман; літературний редактор – М.В.Рябокляч; коректор – А.І.Голембіовський; затверджено уповноваженим обллітміськліту № 194; наклад 400 примірників [20]). Структура цього видання передбачала вміщення інформації про комплексну, держбюджетну та господарську тематику, що її опрацьовували науковці інституту, бібліографічні відомості про опубліковані і навіть анотовані у пресі праці співробітників інституту і, звичайно, коротку наукову хроніку про захист дисертацій, науково-технічні зв'язки КП. Из збірника дізнаємося, що у 1939 році замість запланованих до виконання 184 держбюджетних тем науковці інституту опрацьовували 234 теми, 215 з яких було враховано за результатами досліджень [21]. Збірник представляв докладні відомості про кожну з тем та її виконавців – факультети, кафедри, професорсько-викладацький склад.

Крім держбюджетної в Інституті опрацьовувалась і так звана комплексна тематика. Зокрема, комплексна тема “Дослідження з різання металів” (керівник професор С.С.Руднік) була частиною комплексу науково-дослідницьких робіт, виконуваних в СРСР під керівництвом і по завданнях комісії по різанню металів, організованої ще 1936 року при Технічній раді Народного комісаріату важкої промисловості [22]. Ще одна комплексна тема – “Міцність поверхового шару металів” проводилась під керівництвом доцента І.Д.Файнермана, в розробці цієї теми брали участь працівники кафедри опору матеріалів, теоретичної механіки, ливарного виробництва,

технології машинобудування, деталей машин, технології металів, станкобудівництва, радіотехніки, електровимірів і електрохімії [23]. Комплексна тема – “Особливості спорудження техніки і техніки безпеки в теплоенергетиці” опрацьовувалась під керівництвом Ю.Е.Лещинського [24] і т.д.

Держбюджетну тему мала і Кафедра основ марксизму-ленізму: викладач В.Д.Уваров опрацьовував наукову проблему “Соціально-економічна обстановка в Росії у другій половині XIX століття” [25]. Принагідно відзначимо, що суспільствознавчій (партійно-політичній) тематиці у КП в цей час надавали особливого значення. При вступі до інституту абітурієнт обов’язково мав здавати іспит з “Політграмоти”, програма якої містила ряд запитань з тем “Капіталістичне суспільство”, “Радянський Союз – країна перемігшого соціалізму”, “СРСР – соціалістична держава робітників і селян”, “ВКП(б) – передовий загін трудящих СРСР”, “Комуністичний інтернаціонал”, “Маркс, Енгельс, Ленін, Сталін” [26]. Як бачимо, політико-ідеологічне спрямування програми було однобічне: вступники повинні були продемонструвати знання того, що капіталістичний світ – то є зло, а радянська система – безперечне добро. Окреме місце в програмі посідали біографії вождів революції і, зокрема, Й.Сталіна, що було відбиттям пануючого в ті часи культу особи вождя.

Насамкінець звернемося до ще одного збірника наукових праць, який побачив світ у 1939 році. Ідеться про Ювілейний збірник, приурочений до 40-ї річниці з дня заснування інституту (редактор – М.М.Селезнев, технічний редактор – І.М.Скок, коректор – В.В.Штепан; уповноважений Головліту № 3168 [27]).

Річниця Київського індустріального інституту, як відомо, припадала на 1938 рік, проте підготовка до друку ювілейного збірника явно затрималась (можливо з вищезазначених причин). Збірник був переданий до друку лише 17 квітня 1939 р., підписаний до друку – 10 вересня 1939 р. – тобто, побачив світ аж наприкінці наступного, після ювілейного, року. Наклад видання був порівняно невеликим – усього 500 примірників, зате його поліграфічне виконання було відмінним. Тверда обкладинка, чіткий друк, насиченість видання ілюстративним матеріалом – усе це цілком підтверджувало статус ювілейного видання.

Структура видання також відповідала духові часу. Збірник відкривався промовою Й. Сталіна, що її вождь виголосив 17 травня 1938 року у Кремлі під час прийому працівників вищої школи. Власне, промова була тостом, тож Сталін пропонував підняти келихи

“за процвітання науки, тієї науки, котра не відгорожується від народу, не тримає себе далеко від народу, а готова служити народові, готова передати народові усі завоювання науки, котра обслуговує народ не за примусом, а добровільно з охотою”, “за процвітання науки, тієї науки, котра не дає своїм старим і визнаним керівникам самодовольно замикатися в скорлупу жреців науки, в скорлупу монополістів науки, котра розуміє сенс, значення, всесилля союзу старих робітників науки з молодими робітниками науки, котра добровільно й охотно відкриває всі двері науки молодим силам нашої країни і дає їм можливість завоювати вершини науки, котра визнає, що будучність належить молоді від науки” [28]. В офіційному розділі містились також тексти численних телеграм, що надійшли на адресу Інституту у зв’язку з ювілеєм. Були тут телеграми від голови Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР С.Кафтанова, народного комісара середнього машинобудівництва Паршина, від Президії АН УРСР, Жовтневого райкому КП(б)У, голови ЦК середнього машинобудування Чудиновського, Головного управління навчальними закладами, народного комісара середнього машинобудування Четверикова, начальника Головного управління навчальними закладами народного комісаріату важкого машинобудування Кочкаринова, представників Московського механіко-машинобудівельного інституту імені Баумана, Грузинського індустріального інституту, Ленінградського хіміко-технологічного інституту, Київського державного університету ім. Шевченка та ін.[29]

Загальний огляд досягнень КП представив його директор інженер Н.Ф.Шпилько [30]. Перший, дореволюційний період діяльності Київського політехнічного інституту він охарактеризував як в цілому малоефективний. Особливий наголос директор робив на існуванні соціальної несправедливості в Російській імперії, відсутності можливості здобувати освіту представниками трудового народу. Наводячи дані про соціальний склад першого прийому Київського політехнічного (589 студентів), Шпилько звертав увагу на те, що серед студентів найбільше було дворян (281), міщан і купців 2 гільдії (204). Звертаючи увагу на графу “селяни” (їх було у складі першого прийому 35), автор категорично наполягав: “Можна легко здогадатися, хто включався в графу “селяни”. Це була не біднота і навіть не середняки, а в основній масі своїй – діти куркулів”.

Виразним дисонансом на цьому тлі, а також розповіді про засилля в інституті “реакційної професури” звучав докладний

опис масштабного революційного руху, в який професорсько-викладацький і студентський склад інституту втягнулися на початку революційних подій 1905-1907 та у 1917 р. У виключно позитивних тонах описувався період становлення Київського політехнічного інституту як вузу радянського. Особливо ж успішним автор вважав період останніх п'яти років, коли КП випустив більше 3 тисяч інженерів різних спеціальностей [31]. Станом на 1939 р. у структурі Інституту діяли 8 факультетів, 39 кафедр, які готували спеціалістів за 16 спеціальностями, 43 лабораторії, 38 кабінетів [32]. Професорсько-викладацький склад вузу налічував 285 осіб, 185 з них були випускниками інституту. Утім, докторів наук і кандидатів наук серед викладачів було порівняно небагато: відповідно 10 і 58, показовим було і те, що більшу частину професорсько-викладацького складу становили особи, які мали стаж педагогічної роботи усього від 5 до 10 років (162) і до 5 років (82). Це означало, що з Київського індустріального інституту до кінця 1930-х рр. була виключена практично вся “реакційна професура”. Життя студентів в інституті директор представляв у виключно позитивних тонах. “Студенти живуть, – розповідав він, – у світлих, культурно обставлених інститутських гуртожитках. При інституті є фабрика-кухня, швейна і сапожна майстерні, поліклініка, перукарня, електрична станція, газовий завод, кінотеатр, радіовузол, спортивний зал, футбольне поле, тенісна площадка, мотоболобази та ін. Кожен рік сотні студентів лікуються і відпочивають на курортах Союзу, у домах відпочинку, їдуть на екскурсії і в походи. Систематично організуються походи в кіно і театри столиці, у стінах КП організуються виступи артистів, письменників, лекції і доповіді на різні теми”[33].

Друга частина збірника репрезентувала партійно-політичне життя КП, решта розділів – наукові публікації усіх факультетів. Окремі нариси було присвячено історії заснування і діяльності інститутської бібліотеки, науково-дослідній роботі КП, студентській пресі, а також і видатним випускникам інституту.

Таким чином, протягом 1930-х рр. періодичні видання Київського політехнічного інституту, як і сам інститут, зазнавали постійних реорганізацій. Випуск наукових збірників не був регулярним, у період 1930 – 1934 рр. вони взагалі не видавались. Авторський колектив виданих збірників був досить авторитетним, однак не численним. Традиційна для 1930-х рр. практика публікації в одному збірнику кількох статей одного автора можливо була відбиттям репресій проти професорсько-викладацького складу КПІ. Попри певне ідеологічне

забарвлення, наукова періодика інституту є досить насиченою в інформаційному плані. Вона насамперед відбиває наукове життя, зокрема висвітлює наукові досягнення інституту в непрості 1930-ті рр. Цікавими є також окремі публікації про історію створення і діяльність Київського політехнічного. Попри виразне ідеологічне забарвлення такі статті також містять чимало цікавої для дослідників інформації, яку, безперечно, необхідно ретельно звіряти з іншими – насамперед архівними джерелами.

1. КПІ: перше століття. Історичний огляд. – К., 2007. – С.89.
2. Кульчицький С. Аналіз демографічної статистики // Голод 1932-1933 років в Україні. – К.: Наукова думка, 2003. – С.503.
3. Фельдман Е.Я. Студенческая печать // Киевский индустриальный институт. К 40-летию института. – К., 1939. – С.306-307.
4. Вісти Київського політехнічного інституту. – 1930. – Вип.1. – 135 с.
5. Лазовський О.Л. Випробування способу шліфування для мікро здіймання безпосередньо на мостах // Вісти КПІ. – 1930. – Кн.1. – С.118-128.
6. Сафронєєв М. Питання про міжнародний алфавет // Там само. – 1930. – Кн.1. – С.129-135.
7. Там само.
8. Сьомий з'їзд рад СРСР відбувся у Москві 28 січня – 6 лютого 1935 р.
9. Сборник научно-исследовательских работ. – 1937. – №2. – 334 с.
10. Там само.
11. Сборник научно-исследовательских работ. – 1937. – № 4. – 328 с.
12. Там само. – С.5-108.
13. Там само. – С.175-252.
14. Сборник научно-исследовательских работ. – 1938. – № 5. – 328 с.
15. Там само. – № 6. – 233 с.
16. Там само. – № 7. – 171 с.
17. Там само. – С.79-112.
18. Там само. – 1939. – № 8. – 224 с.
19. Там само. – № 9. – 108 с.
20. Научно-информационный бюллетень научно-исследовательского отдела КИИ. – 1940. – Том 2, № 1. – 72 с.
21. Там само. – С.29.
22. Там само. – С.6.
23. Там само. – С.9.
24. Там само. – С.21.
25. Там само. – С.50.
26. Див.: Довідник для вступаючих до Київського індустріального інституту в 1938 р. – К.: Видавництво КП, 1938. – С.49-50.

27. Киевский индустриальный институт. Юбилейный сборник к 40-летию института. – К., 1939. – 357 с.
28. Там само. – С.1.
29. Там само. – С.5-10.
30. Там само. – С.11-28.
31. Там само. – С.19.
32. Там само. – С.20.
33. Там само. – С.21.

Т.М. Самсонок

УДК: 94: 323.281 (477.8) "1939/1941"

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ СІОНІСТІВ НА ВОЛИНИ (1939-1941 рр.)

Висвітлюється діяльність сіоністських організацій на території Рівненської і Волинської областей у 1939-1941 рр., аналізуються причини репресій проти них з боку радянської влади.

Освещается деятельность сионистских организаций на территории Ровенской и Волынской областей в 1939-1941 гг., анализируются причины репрессий против них со стороны советской власти.

The activities of Zionists organizations in the initial stage of "building" of the Soviet society on the attached territory of the Rivne and Uolyn region in the 1939-1941, as the cause of Jews repressions by the punitive-repressive authorities are analyzes in this article.

Ключові слова: Рівненщина, сіоністи, радянська влада, карально-репресивні органи.

Актуальність теми та постановка проблеми. Питання існування єврейських сіоністських організацій у період становлення радянської влади на території Західної України – одна з тем, яка в сучасній історичній науці є мало досліджуваною. Подібна ситуація і з науковими доробками, продукуваними зарубіжними істориками. Більшість досліджень, як перших так і других, стосуються єврейських організацій та партій, що існували у міжвоєнний період на теренах II Речі Посполитої. Це і спонукає до детальнішого аналізу